

Särtryck ur

EUROPARÄTTSLIG TIDSKRIFT

NUMMER 2 2002 ÅRGÅNG 5

NIKLAS BRUUN & JARI HELLSTEN, COLLECTIVE AGREEMENTS AND COMPETITION LAW IN THE EU*

Ronnie Eklund**

Den 21 september 1999 är en minnesvärd dag för kollektivavtalets vänner i Europa; det var nämligen den dagen som EG-domstolen meddelade förhandsavgöranden i tre nederländska mål, *Albany*, *Brentjens'* och *Drijvende Bokken*.¹ I de tre målen belyses frågan om förhållandet mellan kollektivavtal och EG:s konkurrensrätt. Frågan hade inte tidigare belysts. Det fanns ej heller något konkret att utgå från vare sig i EG-fördraget eller sekundärrätten. Huvudfrågan i dessa mål var om konkurrensrättens långa arm skulle omfatta även kollektivavtal. EG-domstolen besvarade frågan nekande. Generaladvokaten Jacobs hade emellertid svävat på målet.²

I denna rapport belyses således det inte alltför enkla sambandet mellan EG:s konkurrensrätt och förekomsten av kollektivavtal. Jag skall kort ange innehållet i rapporten. I kap. 1 redovisas rättsläget inom EG:s konkurrensrätt. I kap. 2 redovisas rättsläget beträffande kollektivavtal inom EG. Detta kapitel är med fog mycket kort eftersom det inte finns så mycket att säga i just denna fråga. Det saknas ju generella bestämmelser om kollektivavtal i EG-rätten. I kap. 3 ges sedan en mycket ingående redovisning av de tre av EG-domstolen bedömda målen, jämte även fallen *Pavlov*³ och *van der Woude*,⁴ som berör snarlika frågor.

---

* The Report of the COLCOM-project, Iustus Förlag Uppsala 2001 (226 sidor)

** Ronnie Eklund är professor i civilrätt, särskilt arbetsrätt vid Stockholms universitet.

¹ Case C-67/96 *Albany International BV v. Stichting Bedrijfspensioenfonds Textielindustrie* [1999] ECR 5751, Joined Cases C-115/97, C-116/97 och C-117/97 *Brentjens' Handelsonderneming BV v. Stichting Bedrijfspensioenfonds voor de Handel in Bouwmaterialen* [1999] ECR 6025 och Case C-219/97 *Maatschappij Drijvende Bokken BV v. Stichting Pensioenfonds voor de Vervoer- en Havenbedrijven* [1999] ECR 6121.

² Opinion of Advocate General Jacobs in Cases C-67/96, C-115/97, C-116/97, C-117/97 och C-219/97 stk. 191-199.

³ Case C-180/98 t.o.m. C-184/98 *Pavel Pavlov and Others v. Stichting Pensioenfonds Medische Specialisten* [2000] ECR 6451.

⁴ Case C-222/98 *Hendrik van der Woude v. Stichting Beatrixoord* [2000] ECR 7111.

Varje enskild aspekt i de omfattande förhandsavgörandena analyseras utförligt. I kap. 4 och 5 dras vissa slutsatser och det görs en summering av rättsläget på basis av bl.a. de nationalrapporter från ett flertal EG-länder som inhämtats för att ge rapporten ett komparativt genomslag. Jag har särskilt fäst mig vid de väl-skrivna rapporterna av Jonas Malmberg (Sverige), Ruth Nielsen (Danmark) och Franssen & Jacobs (Nederländerna).

Rapporten är en mycket energiskt upplagd, rättsdogmatisk analys av EG-domstolens förhandsavgöranden, samtidigt som rapporten ger sin läsare en komparativ överblick. Rapporten ger värdefulla inblickar i hur samma frågor behandlats i ett flertal andra EG-länder. Den fyller ett stort tomrum.

Det är på sin plats att kortfattat beskriva vad dessa mål handlade om. I de tre målen hade de sociala parterna med stöd av kollektivavtal inrättat kompletterande pensionssystem inom olika sektorer av arbetsmarknaden. I *Albany* gällde det textilindustrin. I *Brentjens'* gällde det byggnadsämnesindustrin. I *Drijvende Bokken* gällde det transport/hamnnäringarna. De sociala parterna i de respektive sektorerna hade inrättat egna institutioner som hade ålagts ansvaret för pensionsåtagandena. De hade också fått sina respektive kollektivavtal allmängiltigförklarade i syftet att få dem tillämpliga på alla som är verksamma inom en och samma bransch. Det är vanligt att kollektivavtal allmängiltigförklaras på detta sätt i Nederländerna. I samtliga tre mål önskade dock ett antal företag i stället göra pensionsavsättningar på ett annat sätt och till andra försäkringsinrättningar än vad som föreskrevs i kollektivavtalen. Företagen vägrade sålunda att betala premierna. De menade att det sätt varpå de avtvingades premier stred mot Art. 85, 86 och 90 i EG-traktaten.

Den centrala frågan i dessa tre mål är om kollektivavtal av denna uppbyggnad omfattas av Art. 85 i EG-traktaten. EG-domstolen väljer att formulera sig på samma sätt i de tre målen och anför i huvudsak följande för att slutligt finna att kollektivavtal inte omfattas av Art. 85.⁵ För det första erinras om att Art. 3.1 g och 3.1 j (i nu aktuell lydelse) i traktaten inte endast innefattar att gemenskapen skall säkerställa en ordning som innebär att konkurrensen inom den gemensamma marknaden inte snedvrids, utan den skall även innefatta ”en politik på det sociala området”. Vidare erinras om att Art. 118 (i äldre lydelse) föreskriver att kommissionen skall ha till uppgift att främja ett nära samarbete mellan medlemsstaterna på det sociala området. I Art. 118b (i äldre lydelse) föreskrivs även att kommissionen skall sträva efter att utveckla dialogen på europeisk nivå mellan arbetsgivare och arbetstagare så att denna dialog kan leda till avtalsbundna relationer. Detta stöds även av det tidigare i kraft varande avtalet om socialpolitik.⁶

⁵ Se *Albany*, stk. 54-60, *Brentjens'*, stk. 51-57, *Drijvende Bokken*, stk. 41-47.

⁶ Se numera Art. 136-143 i EG-traktaten vad gäller tidigare Art. 118, 118b och Avtal om socialpolitik.

Efter dessa konstateranden så säger EG-domstolen att kollektivavtal förvisso kan ha en viss konkurrensbegränsande inverkan, men tillägger samtidigt:⁷ ”Det socialpolitiska syftet med sådana avtal skulle emellertid allvarligt äventyras om arbetsmarknadens parter gemensamma strävan att vidta åtgärder som förbättrar anställnings- och arbetsförhållandena skulle omfattas av Art. 85.1 i fördraget. Det framgår således av en ändamålsenlig och sammanläggande tolkning av fördragets samtliga bestämmelser att avtal, som sluts inom ramen för kollektiva förhandlingar mellan arbetsmarknadens parter i dessa syften inte skall anses omfattas av Art. 85.1 i fördraget, på grund av deras beskaffenhet och syfte.”⁸ Jag berör ej här frågan om en pensionsfond kan betraktas som ett företag i Art. 85.

Vad slutligen gäller frågan om en pensionsfond av det slag som det var fråga om i dessa tre mål intog en dominerande ställning enligt Art. 86 så menade EG-domstolen att så var fallet. Men i det sammanhanget måste man även ställa frågan om ensamrätten för en tjänstepensionsfond kan vara berättigad enligt Art. 90.2 i fördraget, dvs. såsom en nödvändig åtgärd för att fullgöra ett särskilt socialt åtagande av allmänintresse. I denna fråga säger EG-domstolen sammanfattningsvis att det inte föreligger något hinder för de offentliga myndigheterna i en medlemsstat att ge en pensionsfond ensamrätt att i en viss bransch förvalta ett kompletterande pensionsystem. Skälet till detta är bl.a. att medlemsstaterna skönmässigt förfogar över utformningen av sina sociala trygghetssystem och att det därför ankommer på varje enskild medlemsstat att avgöra hur det skall utformas med hänsyn till särdragen i det nationella pensionssystemet.

Det bör tilläggas att i de två övriga målen tänjer EG-domstolen på gränserna ytterligare. I målet *Pavlov* så godtas en av det nederländska läkarförbundet inrättad pensionsfond som gjorts obligatorisk för alla i yrket verksamma läkare. Här förelåg inte ens ett kollektivavtal utan endast ett internt beslut inom förbundet om att en sådan pensionsfond skulle inrättas och omfatta alla verksamma läkare. I *van der Woude* var huvudfrågan om berörda sociala parter inom sjukvården med stöd av ett kollektivavtal kunde överlåta ansvaret för förvaltningen av den aktuella sjukförsäkringen till ett fristående försäkringsbolag, i stället för att inrätta en egen fond. Frågan besvaras jakande av EG-domstolen. Van der Woude var en oorganiserad chefstekniker vid ett rehabiliteringscentrum och han önskade träffa avtal med annan försäkringsinrättning. Enligt nederländsk lag och berört kollektivavtal omfattades han dock av kollektivavtalet. Arbetsgivaren var likaså förhindrad att ingå andra överenskommelser med sina arbetstagare än vad som följde av kollektivavtalet. Det spelade ingen roll i detta fall att kollektivavtalet inte allmängiltigförklarats.

---

⁷ *Albany*, stk. 59-60

⁸ Det sätt varpå EG-domstolen kommer fram till sin slutsats påminner icke litet om det sätt varpå den svenska arbetsdomstolen tolkar kollektivavtal då den inte finner ledning i andra hjälpregler, dvs. för att finna det naturliga syftet med en viss reglering så kan domstolen väga in frågor som avtalets allmänna uppbyggnad och systematik, se nu senast AD 2002 nr 28.

Av nationalrapporterna drar Bruun & Hellsten flera slutsatser. Den främsta är kanhända att de finner att det s.k. arbetsrättsrättsundantaget i konkurrensrätten behandlats olika i de skilda EG-länderna. Författarna urskiljer här tre olika modeller (s. 70): a) Den nordiska modellen där kollektivavtal undantagits från tillämpningen av konkurrenslagstiftningen. Här ges en uttrycklig immunitet. b) Den kontinentala modellen där uttryckliga undantagsregler förvisso saknas men där likväl konstitutionella principer vad gäller kollektivavtalet och kollektiva förhandlingar ger ett visst utrymme för att finna att kollektivavtalet faller utanför ramen för den nationella konkurrenslagstiftningen. Av praxis följer därför att viss immunitet ges.⁹ c) I Förenade Konungariket och Nederländerna har under senaste tid en ny modell introducerats som innebär att EG:s regler implementerats och det anses därför ovisst vad som gäller. Immuniteten för kollektivavtal synes därför vara oklar, antyds det i rapporten.

Författarna konstaterar till slut, efter en förtjänstfull genomgång av ett sällsynt snårigt område, att EG-domstolen i *Albany m.fl.* "adopted a 'Nordic solution': It created a case-law based immunity for collective agreements" (s. 79). Kritik har riktats mot EG-domstolens förhandsavgöranden av bl.a. de nederländska forskarna Roger J. van den Bergh & Peter Camesasca.¹⁰ De för ett effektivitetsresonemang som innebär att de ger ett förord för generaladvokaten Jacobs överväganden, dvs. att kollektivavtal, om de har effekter för tredje part, skall underkastas en konkurrensrättsanalys enligt Art. 85, dvs. att de kollektiva parterna inte längre skall vara suveräna att ställa upp de regler som de själva önskar om hur förvaltningen av en pensionsfond skall läggas upp. I anledning av detta menar Bruun & Hellsten (s. 45) att van den Bergh & Camesasca inte närmare övervägt att EG-domstolen balanserat de olika intressena som stod på spel inom ramen för de nya reglerna om den sociala politiken enligt Amsterdamfördraget. Även effektivitetsresonemanget brister. Jag vill för egen del tillägga följande. Man vill fråga hur det är möjligt att på det abstrakta planet säga eller ens anta att en viss försäkringslösning, som inte bärs upp av parterna, är mer effektiv än den parterna själva valt. Transaktionskostnaderna i den senare varianten kan ju vara klart lägre jämfört med den ideala jakten på en "spot solution" som kännetecknar det rättsekonomiska tänkandet. Det är även min ringa mening att van den Bergh & Camesasca övertolkat de amerikanska förlagorna då frågor om förhållandet mellan kollektivavtals rättsverkan och antitrusträtten behandlats i amerikanska domstolar.

⁹ Man kan säga att detsamma gäller i USA där det finns ett "nonstatutory labor exemption" i den federala antitrusträtten, se t.ex. en gedigen genomgång av rättsläget i *Brown v. Pro Football, Inc.*, 518 US 521 (1996).

¹⁰ Roger J. van den Bergh & Peter D. Camesasca, "Irreconcilable Principles? The Court of Justice Exempts Collective Labour Agreements from the Wrath of Antitrust", i (2000) 25 *European Law Review*, Oct., s. 492-508.

Det är konsekvent att inget sägs i rapporten om på vilket sätt försäkringslösningarna på svensk arbetsmarknad påverkas av EG-rätten. De svenska avtalen berör flera centrala områden, såsom pensioner (AMF), arbetsskador, sjukförsäkring, efterlevandeskydd, trygghetsavtal etc. (AFA). Det kan finnas skäl att därför tillägga följande. Om EG-domstolen valt det upplägg som generaladvokaten förordade så hade det sätt varpå de svenska arbetsmarknadsförsäkringarna organiserats – under beskydd och tillsyn av arbetsmarknadens parter – sannolikt måst omprövas radikalt. Nu behöver man inte göra det. EG-domstolens förhandsavgöranden avseende de nederländska pensionsfonderna har därför stor betydelse för hur motsvarande försäkringsarrangemang utformats på svensk arbetsmarknad. I rapporten sägs de nederländska avgörandena vara ”a fundamental decision of the Treaty” (s. 54). Man kan nog tala om ”landmark cases” i EG-rätten.

**Detta är ett särtryck ur Europarättslig Tidskrift.
Är Du prenumerant? Om inte, så använd gärna
nedanstående talong.**

Jag önskar prenumerera på Europarättslig Tidskrift enl följande
 Helårsprenumeration (600 kr), Helårsprenumeration med inbunden
årgång (1000 kr), Forskarprenumeration (300 kr, intyg skall bifogas).
Priser exkl moms.

Namn _____

Företag _____

Adress _____

Postadress _____

*Sänds till Europarättslig Tidskrift, c/o eddy.se ab, Norra kyrkogatan 3,
621 55 Visby. Du kan också teckna prenumeratión på <http://ert.eddy.se>*